
ŻYCIE NAUKOWE

Sprawozdania

Konferencja naukowa: Czasopiśmiennictwo XIX i XX wieku jako źródło do dziejów szkolnictwa, oświaty i edukacji (Łódź, 15–16 października 2009)

W dniach 15–16 października 2009 r. odbyła się w Łodzi ogólnopolska konferencja naukowa zorganizowana przez Katedrę Historii Wychowania i Pedeutologii Uniwersytetu Łódzkiego. Jej tematyka dotyczyła wykorzystania czasopism z XIX i XX w. jako źródła w badaniach dziejów szkolnictwa, oświaty i edukacji.

Konferencja wzbudziła duże zainteresowanie wśród historyków wychowania i pedagogów. Uczestniczyło w niej ponad 70 osób. Reprezentowali oni 17 uniwersytetów, 4 akademie, 2 wyższe szkoły zawodowe oraz jedno muzeum. Wśród wymienionych placówek przeważały szkoły państwowe. Najliczniejsze grupy badaczy przybyły z następujących ośrodków naukowych: łódzkiego – Uniwersytet Łódzki, kieleckiego – Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy Jana Kochanowskiego w Kielcach, poznańskiego – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu i Uniwersytet Medyczny im. K. Marcinkowskiego w Poznaniu, krakowskiego – Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie i Akademia Wychowania Fizycznego w Krakowie.

Otwarcia sesji dokonał Prorektor UŁ d/s nauki prof. dr hab. Antoni Różalski, który przedstawił krótki rys historyczny UŁ i zobrazował stan dzisiejszy uczelni. Z ramienia władz Wydziału Nauk o Wychowaniu UŁ uczestników obrad powitała prof. dr hab. Danuta Urbaniak-Zajac. Następnie kierownik Katedry Historii Wychowania i Pedeutologii UŁ, prof. dr hab. Grzegorz Michalski, w swym wystąpieniu wyjaśnił, jakie przesłanki zadecydowały o organizacji konferencji. Szerzej wypowiedział się na temat metodologii badań dotyczącej czasopism.

Obrady konferencyjne odbywały się w formie sesji plenarnych i w trzech sekcjach. Część plenarną obrad w pierwszym dniu prowadził prof. dr hab. Lech Mokrzycki (Uniwersytet Gdański), a w drugim prof. dr hab. Władysława Szulakiewicz (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu).

Sekcji I, poświęconej czasopiśmiennictwu w czasach zaborów, przewodniczyli: prof. dr hab. Wiesław Jamrożek (Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu) i prof. dr hab. Kazimierz Puchowski (Uniwersytet Gdański). Sekcję II, obejmującą problematykę czaso-

pism w II Rzeczypospolitej, prowadził prof. dr hab. Roman Tomaszewski (Akademia Pomorska w Słupsku). Obradami w sekcji III zajmującej się czasopiśmiennictwem po 1945 r. kierowała prof. dr hab. Eleonora Sapia-Drewniak (Uniwersytet Opolski). Gościem na konferencji była prof. dr hab. Kalina Bartnicka (Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieyszтора).

W części plenarnej obrad zostało zaprezentowanych pięć referatów. W pierwszym dniu konferencji prof. dr hab. K. Puchowski w swym wystąpieniu ukazał wpływ prasy doby Oświecenia na kształtowanie się modelu kształcenia elit w Rzeczypospolitej. Natomiast prof. dr hab. W. Szulakiewicz zaprezentowała ogólne spojrzenie na czasopisma historyczno-oświatowe biorąc pod uwagę ich wartość jako źródła do dziejów polskiej historii wychowania, rozpatrywanej w różnych aspektach. Z kolei prof. dr hab. Sławomir Sztobryn (Uniwersytet Łódzki), wypowiadając się na temat historiografii pedagogicznej w czasopismach tradycyjnych i elektronicznych starał się scharakteryzować rolę tych ostatnich. Jego zdaniem czasopisma elektroniczne stwarzają nową jakość pracy naukowej.

W drugim dniu w ramach części plenarnej prof. dr hab. Barbara Jędrzychowska (Uniwersytet Wrocławski), opierając się na prasie Rosji centralnej i jej zachodnich prowincji przedstawiła mechanizmy wpływające na kształtowanie opinii publicznej. Określiła, jak prasa modelowała sposób myślenia Rosjan o Polakach po powstaniu styczniowym. Następny referat wygłoszony przez prof. dr hab. E. Sapię-Drewniak miał charakter krótkiego studium historyczno-socjologicznego. Autorka, opierając się na prasie kobiecej z przełomu XX i XXI w. przedstawiła problem – praca zawodowa Polek a ich obowiązki rodzinne.

Najliczniejsza grupa badaczy prowadziła dyskusję w sekcji I. Siedemnaście osób zaprezentowało w jej ramach wyniki swych dociekań naukowych. Wypowiedzi dotyczyły źródłowej wartości czasopism ze wszystkich trzech zaborów. Objęły prasę wydawaną w XIX i na początku XX w. Referenci przeprowadzili analizę tekstów zamieszczonych w czasopismach o szerszym zasięgu oddziaływania (Królestwo Polskie i Rosja) oraz w periodykach regionalnych.

W kilku referatach dokonano przeglądu różnorodnych problemów z zakresu wychowania i oświaty prezentowanych w wybranych czasopismach. Dr Joanna Dąbrowska poddała analizie treści periodyku „Rozrywki dla Dzieci” Klementyny Tańskiej. Dr Ewa Witkowska-Urban przedstawiła poglądy na wychowanie i reformę oświaty zaprezentowane na łamach „Biblioteki Warszawskiej” w latach 1841–1863. Prof. dr hab. W. Jamrozek w swym referacie wskazał na bogactwo materiałów do dziejów edukacji zawartych na kartach galicyjskiej „Krytyki”. Przeglądu problemów oświatowych w czasopiśmie „Niwa” w latach 1872–1905 dokonał mgr Radosław Kuty. Z kolei mgr Waclaw Szczepanik zaprezentował kwestie oświatowe rozpatrywane przez prasę tarnowską na przełomie XIX i XX w.

Następną grupę stanowiły referaty, w których charakteryzowano na podstawie prasy jeden wybrany problem. Edukację i wychowanie dziewcząt w świetle poznańskiego „Dziennika Domowego” zaprezentowała mgr Kinga Jackowska. Wychowanie moralne w polskich czasopismach dla dzieci zaboru pruskiego uczyniła przedmiotem swych badań mgr Anna Mamulska. Rozwój polskich gimnazjów na początku XX w. na łamach „Mu-

zeum” scharakteryzowała dr Teresa Gomuła. Patriotyczne wychowanie ludu na podstawie lwowskiej „Szkoły” w czasie autonomii galicyjskiej opisał mgr Adam Świątek. Komunikat mgr Piotra Kędzi dotyczył rozwoju szkolnictwa elementarnego w Łodzi w XIX w. w świetle prasy lokalnej. Natomiast kształtowanie się szkół średniowiecznych na łamach naukowych czasopism polskich z czasów zaborów zostało przedstawione przez dr. Krzysztofa Ratajczaka.

Odrębną grupę tworzyły wystąpienia, w których rozpatrywano problemy dotyczące zdrowia i kształcenia personelu medycznego. Źródłem informacji była tutaj głównie prasa medyczna. Dr Aneta Bołdyrew ukazała problem zdrowia i higieny szkolnej w Królestwie Polskim na przełomie XIX i XX w. Dr Elżbieta Dolata scharakteryzowała problemy higieny szkolnej dostrzegane przez prasę galicyjską. Mgr Izabela Krasieńska w świetle prasy abstynenckiej z lat 1905–1914 przedstawiła problem wychowania do życia w trzeźwości młodzieży. Natomiast dr Małgorzata Stawiak-Ososińska w oparciu o pierwsze czasopisma dla położnych zobrazowała kształcenie akuszerki na przełomie XIX i XX w.

Interesujące okazały się referaty pisane z pozycji przedstawiciela pedagogiki filozoficznej i badacza filologa. Pierwszy autorstwa dr Marcina Wasilewskiego dotyczył pedagogiki helleńskiej w ujęciu Stanisława Schneidera, w oparciu o artykuły tegoż, zamieszczone w prasie polskiej okresu zaborów. Drugi przygotowany przez dr Magdaleny Dąbrowską wskazywał na rosyjskie czasopismo „Patriot” jako źródło wiedzy na temat teorii wychowania w XIX w.

W sekcji II szesnastu badaczy skupiło się na charakterystyce treści edukacyjno-oświatowych w czasopismach okresu międzywojennego. Wykorzystali oni periodyki należące do kilku kategorii tematycznych. Poprzez swe wypowiedzi udowodnili, że cennym źródłem dla historyków oświaty zajmujących się problematyką z okresu 1918–1939, może stać się obok czasopism pedagogicznych prasa kobieca, religijna, wojskowa, medyczna.

Prof. dr hab. Wiesława Leżańska na podstawie pisma będącego organem MWR i OP, którym była „Oświata i Wychowanie”, przedstawiła główne kierunki edukacji obywatelskiej w II Rzeczypospolitej.

W sześciu wystąpieniach starano się ukazać możliwości realizowania celów wychowawczych przez prasę adresowaną do dzieci i młodzieży w latach 1918–1939. Podjęto następujące kwestie: propagowanie wychowania spółdzielczego wśród młodzieży przez czasopismo „Społem” – dr Elżbieta Magiera; popularyzacja krajoznawstwa wśród uczniów przez pismo „Ziemia” – dr Aleksandra Lubczyńska; wpływ wybranych czasopism na wychowanie młodzieży harcerskiej w latach 1911–1939 – mgr Katarzyna Ossowska; czasopiśmiennictwo religijne młodzieży gimnazjalnej w II Rzeczypospolitej – dr Andrzej Mazan; cele wychowawcze w periodyku „Iskry” w latach 1923–1939 – mgr Kinga Szymczak; wpływ wychowawczy czasopisma Straży Przedniej „W Młodych Oczach” – dr Izabela Stelmasiak.

W kilku referatach zajęto się problematyką edukacji i oświaty w prasie kobiecej z okresu II Rzeczypospolitej. Prof. dr hab. G. Michalski przedstawił kwestie opieki i wychowania eksponowane w periodyku „Moja Przyjaciółka”(1934–1939). Dr Iwonna Michalska, opierając się na czasopiśmie „Pani Domu”(1932–1939) ukazała, jak była pojmowana rola kobiety w rodzinie. Dr Kamilla Łozowska-Marcinkowska, analizując artykuły z periody-

ków: „Dobra Gospodyni”, „Kobieta w Świecie i Domu”, „Praktyczna Pani – Dobra Obywatelka” scharakteryzowała poradnictwo pedagogiczne i domowe w dwudziestolecium międzywojennym.

W dwóch referatach z sekcji II bazę źródłową stanowiła prasa wojskowa. Dr Jan Rys skoncentrował się na sprawach wychowania i oświaty na łamach prasy wojskowej pierwszych lat niepodległości (1918–1921). Syntetyczne ujęcie zaprezentował prof. dr hab. R. Tomaszewski, który prześledził przemiany w wychowaniu ukazywane w czasopiśmie wojskowych II Rzeczypospolitej.

W dalszych wystąpieniach wyeksponowano aspekty wychowawcze w periodykach wyznaniowych. Mgr Tomasz Mames wskazał, w jakim stopniu prasa mariawicka może stać się źródłem do badań nad praktyką i ideologią oświatową tego wyznania w okresie międzywojennym. Z kolei dr Mirosław Piwowarczyk scharakteryzował problematykę edukacyjną prezentowaną na łamach „Tygodnika Ziemi Zbąszyńskiej” należącego do prasy lokalnej w Wielkopolsce.

Przykładem wykorzystania periodyków medycznych stało się wystąpienie dr Beaty Szczepańskiej. Przedstawiła ona, jak na łamach „Warszawskiego Czasopisma Lekarskiego” z okresu 1924–1939 ujmowano kwestie zdrowia i higieny w szkolnictwie polskim.

W sekcji III wygłoszono szesnaście referatów. Przedmiotem zainteresowania badaczy stały się czasopisma ukazujące się od 1945 roku do chwili obecnej. Największą grupę stanowiły wystąpienia, w których skupiono się na kwestiach edukacyjno-oświatowych poruszanych na łamach czasopism ogólnopedagogicznych i metodycznych. Uwzględniono zarówno tytuły cieszące się od lat uznaniem czytelników, jak też te, które pojawiły się na rynku wydawniczym na początku XXI w.

Dr Danuta Apanel, analizując artykuły publikowane w „Problemach Opiekuńczo-Wychowawczych” określiła rolę tego pisma w rozwoju polskiej pedagogiki opiekuńczej. Dr Agnieszka Wałęga uwagę skupiła na czasopiśmie „Horyzonty Wychowania”, które ukazuje się w Krakowie od 2002 r. Periodyk ten stał się dla niej źródłem informacji o tradycjach i tendencjach we współczesnej pedagogice, ujmowanej z różnych punktów widzenia przez pedagogów, teologów, filozofów i lekarzy. Z kolei dr hab. Irena Szewczyk-Kowalewska w oparciu o pismo „Edukacja i Dialog” ukazała główne kierunki w edukacji kulturalnej dzieci. Natomiast mgr Edyta Kocięba-Goździela zajęła się sprawą kształcenia głosu dziecka na podstawie artykułów z czasopism „Wychowanie Muzyczne w Szkole” i „Śpiew w Szkole”. Dla mgr. Michała Kowalewskiego „Życie Szkoły” dostarczyło materiałów dotyczących systemu oceniania uczniów w klasach I-III. Mgr Tomasz Jałmużna, odwołując się do treści kilku czasopism pedagogicznych przedstawił problem samokształcenia i doskonalenia pracy nauczycieli.

W jednym wystąpieniu wykorzystane zostało pismo kobiece „Moda i Życie Praktyczne”. Dr Aldona Ossowska-Zwierzchowska przedstawiła porady wychowawcze i lekarskie, jakie udzielane były polskim kobietom w latach 1946–1949.

Dwie referentki zwróciły uwagę na kwestię wykorzystania w procesie edukacji historycznej i międzykulturowej czasopism popularnonaukowych. Dr Anna Haratyk określiła rolę kwartalnika „Tatry”, a dr Aneta Rogalska-Marasińska znaczenie przekazu zawartego na kartach „National Geographic”.

Problem źródłowej wartości prasy harcerskiej po 1945 r. podjęła w swym komunikacie dr Edyta Głowacka-Sobiech.

Ciekawe analizy przeprowadziły autorki prezentujące referaty dotyczące okresu „ofensywy ideologicznej” w Polsce. Dr Joanna Król zobrazowała wpływ „Sztandaru Młodych” na kształtowanie się w latach 1950–1956 światopoglądu młodzieży szkolnej. Z kolei dr Maria Radziszewska, odwołując się do prasy Warmii i Mazur przedstawiła kreowanie modelu nauczyciela szkoły socjalistycznej w latach 1951–1956.

Regionalna prasa z województwa olsztyńskiego została także wykorzystana przez prof. dr hab. Alicję Kicowską. W swym referacie naszkicowała ona główne kierunki polityki oświatowej na tym terenie w latach 1945–1989.

Uwagę badaczy w sekcji III skupiły również czasopisma z lat 1980–1989 ukazujące się poza oficjalnym obiegiem. Dr Ryszard Ślęczka przeanalizował problemy edukacyjne w czasopismach drugiego obiegu wydawanych w okresie 1980–1989. Dr Justyna Gulczyńska podjęła próbę charakterystyki niezależnych pism młodzieży licealnej.

Cennym poznawczo przyczynkiem do badań dziejów emigracyjnego szkolnictwa i oświaty stało się wystąpienie mgr Marcina Lutomińskiego. Dotyczyło ono edukacyjnych treści na łamach londyńskich „Wiadomości” (1946–1981).

Konferencję zakończyło posiedzenie plenarne, w toku którego przewodniczący sekcji podsumowali przebieg dyskusji w grupach. Stwierdzono, że systematycznie powiększające się tereny badań edukacyjno-oświatowych powodują, iż istnieje potrzeba sięgania poza znane tytuły i kategorie czasopism. Z kolei wnikliwa lektura czasopism pozwala niekiedy na nowo odczytać tekst.

Na konferencji ujawniły się dążenia badaczy do poszerzenia bazy źródłowej, której ważnym składnikiem stają się czasopisma. Historycy oświaty, wykorzystując prasę muszą jednak pamiętać o obowiązujących w badaniach, określonych dyrektywach metodologicznych. Powinni operować wiedzą nie tylko pedagogiczną, lecz także historyczną, socjologiczną, psychologiczną i prasoznawczą.

Prof. dr hab. G. Michalski, dokonując uroczystego i oficjalnego zamknięcia obrad zaproponował, aby za dwa lata ponownie w Łodzi miała miejsce konferencja poświęcona czasopismom traktowanym jako źródło wiedzy do dziejów edukacyjno-oświatowych.

Organizatorzy konferencji zapowiedzieli druk referatów i komunikatów.

Ewa Witkowska-Urban